

Socialna distanca ali varna razdalja?

Piše *Emica Antončič*

Rubrika Jezikovni kot se skuša od običajnih jezikovnih koticikov razlikovati po tem, da ne opozarja na napake, ki jih pisci in govorci slovenskega jezika – predvsem zaradi slabe šolske jezikovne izobrazbe – delajo glede na obstoječo normo, ki jo lahko preverimo v pravopisu in slovnici, ampak na pretežno povsem nove pojave, ki jih opažamo v vsakdanji uredniški in lektorski praksi in ki doslej še niso bili opaženi tako, da bi se o njih javno razpravljalo. Večina teh pojavov je posledica vpliva globalne angleščine na slovenščino pri mlajših generacijah piscev in govorcev.

Medjezikovni vplivi lahko posamezen jezik bogatijo, lahko ga pa tudi siromašijo. Da iz globalne angleščine prihajajo k nam poimenovanja za številne nove pojave, ki jih uporabljamo bodisi kot citatne besede bodisi jih pisno ali izgovorno podomačujemo ali pa jih v celoti prevajamo in ustvarjamo nove slovenske izraze, je splošno znano. Težje pa je prepoznati posamezne pojave, ki najpogosteje izvirajo iz slabih prevodov strokovnih in publicističnih besedil in se skrivajo kot lažni prijatelji. Ko se enkrat na nekem mestu uveljavijo, se kot virusi hitro širijo po družbenih in množičnih medijih in potisnejo slovenski standardni jezik v mrtvi kot.

Z epidemijo koronavirusne bolezni covid-19 je v slovenščino prišlo veliko novih besed in besednih zvez.

Tokrat se bomo posvetili eni izmed najpogostejših, t. i. *socialni distanci*.

»S preventivnimi ukrepi želimo zaježiti širjenje, nagovarjamo tudi državljane, da jih upoštevajo – socialna distanca, maske v zaprtih področjih; Prav zato naj vsi upoštevajo osnovne ukrepe: socialna distanca, umivanje rok, higiena kašlja, če smo bolni, naj ne hodimo naokoli; Pri tem opozarja, da so zaradi opuščanja socialnega distanciranja vse večji problem postala zasebna druženja in v tej smeri lahko pričakujemo naslednje ukrepe vlade; Vzporedno preklicu epidemije ostajajo v veljavi številni ukrepi, navodila in priporočila, predvsem ohranjanje socialne distance, razkuževanje rok in nošnja mask; Zato je edina možnost in priložnost, da se to resnično ustavi samo na takšen način, da se poleg higienskih postopkov vzdržuje socialna distanca in se ne vzpostavlja stik z drugimi ljudmi ...«

In tako naprej v neskončnost številni epidemiologi in predstavniki vlade, kar vse potem nekritično povzemajo mediji in širijo v javnost.

Tisti z nekaj občutka za jezik pa so se že začeli spraševati o dejanskem pomenu besedne zveze »socialna distanca«. Med prvimi sta na problem opozorila socialna psihologinja Mirjana Ule in sociolog Matjaž Hanžek,¹ za njima pa še urednik Sobotne priloge Dela Ali Žerdin.² *Socialna distanca* je namreč že uveljavljen sociološki termin, ki zaznamuje distanco med različnimi družbenimi skupinami, kot so družbeni razredi, etnične, rasne in spolne skupine.

Uporaba prevzete besede *distanca* nam kaže, da izvira iz strokovnega jezika, saj bi za širšo uporabo veliko bolj ustrezala slovenska beseda *razdalja*. Vendar pa se izraz *socialna distanca* (ang. *social distance*) med epidemijo ni razširil iz sociologije in družbenih ved, ampak iz epidemiologije. V angleških virih najdemo izraz *social distancing* s sopomenko *physical distancing*, ki na področju javnega zdravstva pomeni skupek nefarmacevtskih ukrepov za preprečitev širjenja nalezljivih bolezni – torej to, s čimer se v teh časih vsi srečujemo: ohranjati fizično razdaljo med sabo in drugimi ljudmi, kadar smo zunaj svojega doma in gospodinjstva.

Socialna distanca je zelo verjetno nastala znotraj slovenske epidemiološke oz. javnozdravstvene stroke zaradi slabega, dobesednega prevoda iz angleščine. (Takšnih nepremišljenih prevodov na prvo žogo – pretežno iz angleščine – v različnih strokovnih krogih kar mrgoli.) V slovenščini je pomensko ustrežnejši prevod angleške sopomenke *physical distancing*, tj. *fizična distanca*. Seveda bi bil z lektorskega stališča za široko rabo veliko primernejši slovenski izraz *telesna razdalja*. A če gremo še globje in ne prevajamo zgolj na slovarski ravni, ampak se vprašamo po pomenu besed, najdemo še boljšo rešitev, tj. *varna*

¹ Čas za premislek, kaj je res vredno v življenju. Delo, 31. marca 2020, str. 10; Virus odganjamo s fizično razdaljo in socialno bližino, na: val202.rtvsl.si/2020/03/virus-odganjamo-s-fizicno-razdaljo-in-socialno-blizino/

² Sto dni. Delo, 13. junij 2020, str. 3

razdalja, kar bi pomenilo, da je to razdalja, ki nas ne izpostavlja nevarnosti, da se virus z drugih oseb prenese na nas. Pri tem je treba spomniti, da v slovenščini poznamo tudi termin *varnostna razdalja*, ki se pogosto uporablja predvsem v prometu (varnostna razdalja med avtomobili na avtocesti), pri čemer je pridevnik *varnosten* izpeljan iz samostalnika *varnost*.

Če zamenjamo *distanco* s slovensko besedo *razdalja*, lahko torej za poimenovanje opisanega javnozdravstvenega ukrepa uporabljamo naslednje izraze: **fizična razdalja, tele-sna razdalja, varna ali varnostna razdalja**. Vse, samo *socialna* ne, ker ta pa pomeni nekaj čisto drugega.

Na tem mestu se velja še malo ozreti, kaj v slovenščini pomeni pridevnik *socialen* in v kakšnem razmerju je z angleškim pridevnikom *social*. Slednji v sebi združuje več pomenov in ga lahko v slovenščino prevajamo kot *družben* ali *družaben* ali *socialen*. V slovenščini so pomeni teh treh pridevnikov kar dobro razmejeni, so se pa skozi čas zanimivo razvili do današnjega stanja, ki pa tudi nakazuje določene premike. Pridevnik *družaben* je nekoč pomenil to, kar danes pomeni pridevnik *družben*. To nam dokazuje geslo v Pleteršnikovem slovensko-nemškem slovarju iz leta 1894:

družaben = *die Gesellschaft betreffend, Gesellschafts-, social*;

Ob tem so navedeni primeri iz takratnega pisanja, kjer bi danes na teh mestih uporabili pridevnik *družben*:

Anton Janežič: razmere v družabnem in državnem življenju; *Josip Jurčič*: stebri našega družabnega življenja; *Josip Stritar*: družabne čednosti

Slovar slovenskega knjižnega jezika tak pomen pridevnika *družaben* zaznamuje kot zastarel, danes se nanaša predvsem na zabavo, razvedrilo in na odnose v določenem krogu. Na družbo v širokem pomenu pa se danes nanaša pridevnik *družben*. Deloma se pomen-sko pokriva s pridevnikom *socialen*, ki pa je razvil še nekaj sorodnih, a specifičnih pomenov, ki se nanašajo na gmotni položaj (npr. socialni problemi), na dejavnosti za njegovo umilitev (socialna pomoč, socialno delo) in na empatijo glede tega (npr. socialni čut). To razliko nam dobro dokazujeta tudi imeni dveh fakultet Univerze v Ljubljani: Fakultete za družbene vede in Fakultete za socialno delo.

Se je pa ravno zaradi prej omenjenih slabih prevodov znotraj stroke v številnih besedilih razlika med *družben* in *socialen* začela zabrisovati, ker se angleški *social* vse pogosteje na prvo žogo prevaja kot *socialen*, ne pa kot *družben*, kjer bi bilo to smiselno. To je z vidika strokovne terminologije slabo, saj se pomeni mešajo. Pred leti smo ob zapletih s prevodom nekega klasičnega družboslovnega besedila ob natančnem pregledu vseh kritičnih mest ugotovili, da se je *socialen* v slovenščini uveljavil predvsem na mikro nivoju in zaznamuje pojave v ožjih družbenih oz. socialnih skupinah in okoljih, medtem ko se *družben* ohranja na makro nivoju in se povečini nanaša na širše družbene pojave. Pri jezikov-

nem urejanju besedil, ki vsebujejo oba pridevnika, je zato potrebno biti zelo pozoren na kontekste, v katerih se pojavljata, in posamezne pomenske odtenke. Poglejmo primer:

Za vzpon fašizma mora biti izpoljenih nekaj osnovnih **socialnih/družbenih** in političnih pogojev. Prvi in najpomembnejši je kapitalistična kriza in spremljajoči jo **socialni/družbeni** pojavi: naraščanje brezposelnosti, slabšanje **socialnega** položaja tudi tistih, ki še imajo delo, in nezmožnost dostopa do osnovnih življenjskih potrebščin. Drugi pogoj je antiintelektualistična **družbena** klima: ne le židovski bankirji, tudi učenjaki, pesniki, medicinske sestre in uradniki se prikazujejo kot paraziti in kot krivci za nastali **socialni/družbeni** položaj. Rasizem in averzija do **socialne** države

Da se je v javnih nastopih in medijih med epidemijo razširilo govorjenje o socialni distanci, je svojevrstna ironija. Vladni in epidemiološki predstavniki so nam s tem namreč namesto varne razdalje zaukazovali, da se moramo oddaljevati drug od drugega gleda na svoj socialni položaj; torej bogatejši od revnejših, javni uslužbenci od prekarcev, domačini od priseljencev itd. In to ravno med epidemijo in vsem z njo povezanim dogajanjem, ki nam je v novi luči razkrilo, kako se je naša družba socialno rzslojila, kako so se posamezne družbene skupine odtujile med sabo in kako ista pravila za nekatere veljajo, za druge pa ne.